

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

Венгринюк М.І.

кандидат філологічних наук, доцент;

Мельник О.М.

кандидат філологічних наук, доцент,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ІНШОМОВНА ЛЕКСИКА В СУЧАСНОМУ ПЕРЕКЛАДОЗНАВЧОМУ АСПЕКТІ

Художній переклад є важливим джерелом збагачення лексичного складу української мови. Однак часто перекладач постає перед нелегким завданням: як дібрати найточніший відповідник до позначуваних у тексті явищ і понять з мінімальною кількістю втрат щодо змісту і форми. Здавалося б, інтернаціоналізація певних шарів лексики – той чинник, що може спростити роботу перекладача, зекономити його пошукові ресурси, адже немає потреби перекладати зрозуміле та очевидне. На перший погляд, спільні мовні тенденції сприяють кращому порозумінню між носіями різних мов. Проте, на нашу думку, нехтування українськими відповідниками під час перекладання засвідчує щораз більшу іншомовну присутність: «Це збіднює мову, її стає важче розуміти і сприймати» [9, с. 40]. Варто відзначити, що функціональна ніша українського перекладу навіть у не надто сприятливі періоди полягала в ролі головного інструмента «розширення стилістичних засобів і виражальних можливостей рідної мови» [11, с. 312].

Важливо дослідити перекладацькі рішення щодо розмежування відтінків значень за допомогою запозичень, тож метою дослідження є виявити мовні диференційні ознаки іншомовних слів у текстах сучасного українського перекладу. Матеріалом обрано українські переклади романів «Їсти, молитися, кохати» і «Природа всіх речей» Елізабет Гілберт, «Ми були брехунами» Емілі Локгарт, «Сирітський потяг» Крістіни Бейкер Клайн, «Поклик янгола» Гійома Мюссо, «Елегантна їжачиха» Мюріель Барбері, «Донька директора цирку» і «Таємничий пасьянс» Юстейна Гордера, «Маленька паризька книгарня» Ніни Джордж, «Крадійка книжок» Маркуса Зузака та ін.

У більшості названих текстів впадають у вічі іншомовні вкраплення – вирази і слова, найчастіше подані у написанні оригіналу, з перекладом або тлумаченням значень. Очевидним є їхнє експресивне функціональне навантаження – найточніше передати відтворювану дійсність, увиразнити міжкультурну грань, зіштовхнути дві картини світу. Ось деякі з численних прикладів: «Je moeder is dood. Твоя матір померла [5, с. 191]; пастка «l'esprit de systeme, коли спочатку вигадують тлумачення, а потім пробують допасувати до нього факти» [5, с. 620]; «Її посада офіційно звалася Curator van

Mossen – Доглядачка мохів» [5, с. 644]; «Ми називаємо його *maestrale*, правитель. Або *vent du fada* – вітер, що зводить з розуму» [7, с. 296]; «Жан пояснив, що хоче перетворити цю баржу на літературну аптеку, *pharmacie littéraire*» [7, с. 100]; «зустріли робітника-металіста – *dégoûtant*, з відразою» [7, с. 63]; назва розділу «Комеді фантом (Примарна реальність)» [3, с. 97]. Іноді перекладу чи тлумачення немає, як-от: **«відмінність між відстороненою елегантністю німецького *subjunctive* і емоційною природою французького *subjonctif*»** [7, с. 62]; **розлогий діалог по-англійськи** [6, с. 121-122]; «Мама все зробила комільфо» [3, с. 148].

Інтернаціональні корені **здатні деякою мірою «наблизити» навіть далекоспоріднені мови, як-от українську та французьку. Переклад французького роману «Елегантна їжачиха» М. Барбері відзначається частотністю вживання міжнаціональних лексичних засобів:** презирливий *сервілізм*, *деструктивовані рухом*, *автодидакти* пролетарського походження, *інкапсулювався* в реальність, *континуальна* природа та багато інших. Переважання такого підходу, з погляду перекладознавства та міжкультурної комунікації, є, очевидно, доцільним і має позитивне оцінення. З іншого боку, якщо мовити про власне національні мовностилістичні надбання, залишаються незужитими питомі виражальні засоби.

Аналізуючи мовну ситуацію ще першого десятиліття державної незалежності України, дослідники відзначили полікодовість, паралельне функціонування української та англійської мов у єдиному комунікативному просторі [1]. У контексті англо-українського «перемикання кодів» привертає увагу переклад роману Гійома Мюссо «Поклик янгола». Змішування мовних «регістрів» на рівні структури (назв розділів) в українській версії відбиває французько-англійський «колаж» в оригіналі: «Separate Lives», «You've got mail», «The wild side», «The girl in the Dark», «Finding Alice», «Little Odessa» (частотність – 6 назв із 38).

Видимим показником «перемикання» у межах речення є латиноалфавітна графіка: «Для Яцека прочитати чужий лист було *окау*»; «залишалися *nonstop* у Мережі» [4]; «*Enjoy!* – сказав Джонатан, устромляючи парасольку в купол із крему [10, с. 27]. Іншими характерними прикладами є гібридні композити (*baby-рокер*, *live-версія*, *джинси slim*) або ж українські закінчення в іншомовних словах, графічно не адаптованих, як-от: *e-mail'ах*, *e-mail'и*, *IRC'увати*, кеди «*Convers'и*». Такі конкретні граматичні вияви у мовній свідомості українців Б. Ажнюк образно називає «лінгвістичними кентаврами» [1, с. 52].

Зауважмо, що процес освоєння іншомовних запозичень на різних мовних рівнях характеризується нерівномірністю, що й відбивають тексти художнього перекладу. Скажімо, чимало запозичених лексем конкурують із питомими: «Говард Сіменсен, юрист і журналіст-фрілансер» [6, с. 7] (порівняймо: «вільний письменник та перекладач»); «книжки, які потрапили в шорт-лист «Книжка року» за версією «Санді Експрес» (порівняймо: «потрапила до короткого списку Букерівської премії

2016 року»). Цікаво, що іноді контактне вживання відповідників (наприклад, мовленнєвого етикету) трапляється на малих відрізках тексту: «Бон жур, бон жур, – каже він, застрибуючи до моєї комірки. – О, доброго дня, мадам Лопес, – додає він, побачивши Манюелу.

– Доброго дня, мсьє Одзу! – викрикує вона» [7, с. 288].

До речі, у межах всього роману М. Барбері слово «мсьє» чергується із формою «пан».

Неозапозичення швидко стають помітним складником сучасного художнього перекладу, їм властива тимчасова конотація новизни. Чимала кількість іншомовних слів засвідчує поглиблений етап адаптації – співвіднесення з граматичними категоріями української мови, наприклад: на межі *фолу*, на тлі *трафіку*, відсутність *респекту*, цього *вікенду*, до *даунтауна*, того *шопінгу*, в *гуглі*, на *айпаді*, з *принтом*, в *гастгаусі*, пляшку *фрешу*. Незвичною є участь запозичень у процесі словотворення за допомогою поширених питомих суфіксів -ськ-, -н-: *ньюейджівські* претензії, *олдскульні* годинники. Високу продуктивність виявляють префікси супер-, гіпер-: *суперобдарована* дитина; *суперсприйняття*, *гіперчутлива* до всіх дисонансів тощо. Простежуємо нові словотвірні явища у вираженні атрибутивного значення: *гранд-дама*, *хай-тек-сенсорна іграшка*, *бебі-овочі*, *бебі-морква* та ін.

Звісно, особливо незвичними й цікавими складниками художнього перекладу є назви реалій, не властивих питоמו українській мовній картині світу, що втілюють номінативно-екзотичну функцію. Скажімо, читач знайомиться з транслітерованою таїтянською мовою в романі «Природа всіх речей» Е. Гілберт: фаре (хатина), гімаа (піч), ууайро (голубка) тощо. Мандрівний мотив «Маленької паризької книгарні» неминуче зумовлює в перекладі велику кількість екзотизмів, наприклад: «кабесео, мовчазний обмін поглядами, засіб кожних танго-перемовин» [7, с. 157]; «Месьє Одинак відчув смак саудаді життя, м'яке, тепле почуття жалю – за всім, за нічим» [7, с. 160].

Отже, динамічні процеси, які відбуваються в сучасному перекладознавстві, засвідчують пошук оптимальних перекладацьких рішень для представлення новітніх явищ і понять. Неозапозичення, які проникають в українську мову, набувають різних рівнів освоєння – від графічного і лексико-семантичного до граматичного. Функціональне навантаження цих засобів багатоаспектне: найточніше відтворювати дійсність, увиразнювати міжкультурну грань, «наближувати» далекоспоріднені мови, передавати конотацію новизни, «осучаснювати» текст та зацікавлювати читача, спонукаючи його до проведення паралелей між рідною та іноземною мовами. Однак т. зв. «паралельне функціонування лексичних засобів» звужує виражальні можливості рідної мови, що в умовах інтернаціоналізації і глобалізації потребує особливого захисту.

Список використаних джерел:

1. Ажнюк Б. М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Б. М. Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – № 3. – С. 48–54.

2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ – початку ХХІ ст.) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Л. М. Архипенко ; Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Х., 2005. – 20 с.
3. Барбері М. Елегантна їжачиха : роман / Барбері Мюріель ; перекл. з фр. Євгенії Кононенко. – К. : Нора-Друк, 2010. – 360 с. (Серія День Європи)
4. Вишневський Я. Самотність у мережі : роман / перекл. з польської Ольги Кравець / Вишневський Януш Леон. – К. : Рідна мова, 2014. – 512 с.
5. Гілберт Е. Природа всіх речей : роман / Елізабет Гілберт ; перекл. з англ. Ганни Лелів. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2016. – 704 с.
6. Гордер Ю. Донька директора цирку / Юстейн Гордер ; перекл. з норвезької Наталії Іваничук. – Львів : Літопис, 2016. – 212 с.
7. Джордж Н. Маленька паризька книгарня : роман / Ніна Джордж ; перекл. з англ. Ольги Захарченко. – К. : Наш формат, 2016.
8. Клименко Н. Ф. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі : монографія / Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго. – 335 с.
9. Кулаківська О. Зауваги щодо доцільності вживання деяких іншомовних слів / Кулаківська О. // Дивослово. – 2016. – № 3. – С. 40–41.
10. Мюссо Г. Поклик янгола : роман / Гійом Мюссо ; перекл. з фр. Ксенії Єрмолаєвої. – Х. : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. – 352 с.
11. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням / М. Стріха. – К. : Факт, 2006. – 344 с.